

STAVANGEREN

Utgis 4 ganger årlig av
Byhistorisk Forening
Stavanger

Redaktør:

Geir Hetland

Styret i B.H.F.S.

Bjørn Aarre,

Leder

Erling K. Sømme,

Nestleder

Aud Unni
Finnebråthen,

Sekretær

Jon Olsen,

Kasserer

Lars Vaage,

Styremedlem

Geir Hetland,

Styremedlem,

redaktør

Petter Lohre,

Varastyremedlem,

leder av arrangement

komiteen

Formgiver:

Trond Nyman Aarre

Adresse:

Byhistorisk Forening

Stavanger

Postboks 351

4001 STAVANGER

ISSN NR. 0806-184 X.

STAVANGEREN

Nr. 3 • oktober • 1995

Kjære medlem	2
Løvblad og bladform	3
Vårt medlemsblad - tredje generasjons medlemsblad ..	4
St. Petri kirke og dens forgjengere	6
Hospitalstiftelsen.....	8
Peter Johan Fugellie	10
Styrets medlemsbilsen	13
... og medlemstallet stiger	14
Vi gratulerer 70-års jubila- nten Jan C. W. Ivarson	15
Bokpresentasjon: "Men han var Aleksander" av Engvald Bakkan	18
Vandring i Østervåg	21
Interessert i slektsgransking og/eller heraldikk ?	23

Kjære medlem !

Det er med glede at vi kan se tilbake på en fin og varm sommer.

Dessverre har vi i denne tiden mistet et av våre mest skattede medlemmer, nemlig Jan Hendrich Lexow. Hans bortgang er ikke bare et stort tap for Byhistorisk Forening, men også for hele det kulturelle Stavanger. Hans viten om så mye og mangt var til glede for alle de av oss som fikk gleden av å bli kjent med ham. Mange av de faglige frø som han sådde har gitt grobunn for ideer om bevaring av vitale deler av Stavangers historie. Nettopp fordi Jan Hendrich Lexow satt inne med så mye viten ble han den første som ledet byvandring i Byhistorisk Forening. Emnet var Domkirken og aldri har så mange mennesker vært samlet for å høre om vår Domkirkes historie. Jan Hendrich Lexow var ellers viden kjent med hensyn til historien bak - og om Ledaal, Utstein Kloster, samt praktisk alle av våre muséale severdigheter i Rogaland. Vi takker Jan Hendrich Lexow og

lyser fred over hans minne.

I kommende høst og vinter håper vi at den enkelte av dere får mye ut av sitt medlemskap i Byhistorisk Forening. Vi vil i denne tid arbeide for at vi får forskjellige grupper innen de ulike interesseområder i vår bys historie. En gruppe vil bli etablert i oktober og vi håper at andre følger etter. Se nærmere omtale i dette bladet.

Ellers viser vi til tidligere forespørsler om aktiviteter.

Bjørn Aarre
leder

LØVBLAD & BLADFORM

De første løvbladene har allerede føket til bakken med stormbygene. Jo, unektelig går tiden mot høst, temperaturen synker, løvbladene forandrer seg, får farger, og faller ned. Du holder nå nok et blad i dine hender. Stavangeren er i ferd med å forandre seg også, få et mer helhetlig preg på oppsettet og billedbruken. Vi er så heldige å få profesjonell hjelp til dette; Trond Nyman Aarre. Hermed tusen takk for hans bidrag til at vårt kvartalmessige medlemsblad stadig blir bedre også på den estetiske siden. Dette nummeret er imidlertid preget av hans eksamensforberedelser, og påfølgende dårlig tid.

Det har tatt en smule stunder med å få ut Stavangeren. Gledelig er det å konstatere at vi atter kan fylle vårt blad med variert og godt innhold. Og du er selvsagt velkommen med stoff, ideer til Stavangeren. Undertegnede har i den senere tid også blitt sterkt engasjert som skribent i Rogalands Avis. Under spalten Gamle Rogaland, beskrives gamle fotografier. Det er et interessant, men krevende arbeid.

Høsten er også tid for innhøsting. Det vil si det arbeidet som Byhistorisk Forening Stavanger utfører vil forhåpentligvis gi gode frukter til byen

og dens borgere. En for oss mye omtalt og beskrevet dag, den 2. juli, Syftesok, vår ønskede Bydag, ble markert i 'selveste

Atlantic Hall. Vi var godt og vel et tyvetall fremmøtte og gjennomførte stort sett programmet etter slik intensjonen var. I ettertid kan vi selvsagt beklage den beskjedne annonsering vi i arbeidsgruppen maktet på 3 dager. Økonomien var og ble en usikkerhetsfaktor helt til sekundet før den tolvte time slo. Skal Bydag for Stavanger komme for å bli, må det innebære at økonomien gjør det mulig og forsvarlig å gjennomføre arrangement. Det krever ikke minst politisk vilje og forståelse for tildeling av økonomiske midler, slik at vi er i stand til å få et unikt og høyverdig, kvalitativt, kulturelt program som byen sjelden har sett maken til og som vil gi opplevelser utenom det vanlige.

Kveldene blir mørkere og da er det i grunnen fint å være innomhus, sysle med historie for eksempel. Utrolig mye spennende stoff er tilgjengelig i bokhyller, arkivskap, utstillingsmontre og museumsbyen Stavanger er absolutt oppegående og i gjenge også i denne årstid. Til dere alle, ha en trivelig høst !

Geir Hetland (redaktør)

Vårt medlemsblad. Tredje generasjon "Stavangeren"

Av Erling K Sømme

Byhistorisk Forening sitt medlemsblad "Stavangeren" er den tredje "avis" med dette navnet i Stavanger. Vi setter avis i gåseøyne. Den trykksaken du nå leser i er både mindre i format og utkommer meget sjeldnere enn sine to forgjengere. Den første "Stavangeren" utkom i perioden 1852 - 1899. Den andre i årene 1916 - 1943 og 1945 - 1964. Begge var velrennomerte aviser i sin tid, men - med helt forskjellig politisk syn.

Den første "Stavangeren" utkom med sitt første nummer den 3. april 1852. Bladet var grunnlagt av boktrykker Arnt Moe, som kom til Stavanger noen år tidligere, og var bestyrer av L. C. Kiellands trykkeri. "Stavangeren" utviklet seg etterhvert til en radikal venstreavis, og konkurrerte gjennom hele sin eksistens om leserne med den mer moderate Stavanger Amtstidende. Stadig var det polemikk mellom de to avisene om forhold og hendelser i byen. Den første "Stavangeren" har av ettertiden fått ros for å være den andre aviskollegaen overlegen når det gjalt avisreportasjer. Blant annet er den alene om å nevne anskaffelsen av

byens første dampskip i oktober 1855. Det fortelles her at "Det til Fart på Fjordene her anskaffede Jern-Hjul-Dampskib "Ryfylke", Kapt. Gjemre afgik fra Peterhead i Søndags og ankrede paa Stavangers Vaag for første Gang i Formiddag".

"Stavangeren var nokså tidlig ute med referater av bystyrets vedtak, og hadde ofte lange og tildels sterkt kritiske kommentarer til disse. Bladet orienterte også sine lesere om mange lokale forhold, som veibygging, jordbruksutviklingen og annet.

Konkurransen med "Amtstidende" ble som årene gikk ikke bare begrenset til diskusjoner i spaltene. Etterhvert ble rivaliseringen mellom de to avisene om leserne og annonser så sterk at det viste igjen på opplag og økonomi. Begge bladene måtte nedsette kontingenten. Først fra 12 til 10 kroner årlig, og siden ned til 9 kroner. I 1891 var abonnementsprisen helt nede i 6 kroner ! Annonseprisene dalte i samme tempo, og det sies at enkelte større annonsører ble innrømmet opp til 80 % rabatt ! Ettertiden har

hevdet at denne usunne konkurransen nå ta en stor del av skylden for at disse to første aviser i Stavanger i lange tider førte en meget kummerlig tilværelse.

I 1899 døde redaktør Arnt Moe. Noe før, i 1897, hadde han solgt bladet til et askjeselskap. Senere ble "Stavangeren" overtatt og slått sammen med "Stavanger Avis", og hadde her sitt gamle navn som undertittel de siste år.

En ny "Stavangeren" ble første gang utgitt i 1916. Dette var en høyreavis,

og morgenavis. Bladet var nesten 60 år gammelt da det gikk inn i 1964.

Mange minnes nok ennå "Stavangeren", som i alle år konkurrerte med "1. Mai", senere Rogalands Avis.

Da styret i Byhistorisk Forening ganske snart etter foreningsstart i 1991 vedtok å gi ut et medlemsblad, ble naturlig nok navnet på dette en viktig sak. Det var styremedlem Egil Henriksen, nå Byarkivar i Stavanger - som foreslo "Stavangeren" som et godt og treffende navn. Og slik ble det.

STYRET I BYHISTORISK FORENING STAVANGER

Leder: Bjørn Aarre

Nestleder: Erling K. Sømme

Sekretær: Aud Unni Finnebråthen

Kasserer: Jon Olsen

Styremedlem: Lars Vaage

Styremedlem / Redaktør av Stavangeren:

Geir Hetland

Varastyremedlem / Leder av arrangementskomitéen:

Petter Løhre

R Tveterås artikkel 1930 :

St. Petri kirke og dens forgjenger

Den nye kirkes navn var jo på forhånd avgjort, idet menigheten blev kalt St. Petri menighet. Dette var meget naturlig. Den nye menighet måtte komme til å omfatte byens østlige del. Like til 1849 var Skolebekken byens grense mot sydøst. Den rant som en åpen bekk fra Bredevannet ned mot Jorenholmen. To broer - eller muligens flere - førte over bekken, således en hvor Hetlandsgaten går opover fra Farken, og en nede ved Hospitalet.

■ 1820 - årene og senere gikk bebyggelsen over Skolebekken. De tilgrensende strøk opover mot Bergeland blev efterhånden bebygget. Byutvidelsen av 1849 tok da det meste av dette inn i byen. Det gamle hospital kom nu til å ligge nok så sentralt i den nye menighet. Men hospitalet hadde fra sin første dag båret St. Peters navn. Til hospitalet hørte en kirke, St. Peters kirke. Den blev stående like til 1815, da den solgtes ved auksjon. Dens vakre altertavle havnet, merkelig nok, i Hareid kirke på Sunnmør. Der står den idag.

Men nu var tiden kommet, da den nedrevne St. Peters kirke kunde reise sig i ny glans og omtrent på samme plass. Fra Hospitalet hevet sig en temmelig bratt bergskråning, Hospitalsbakken. Oppe på selve berget vaalgte man tomten for den nye kirke. Det blev nokså store planeringsarbeider, men det fikk tåles. Så blev kirken liggende høit og fritt, dominerende over omgivelsene, og dog temmelig sentralt i menigheten. Og dens navn måtte bli St. Petri kirke. Den blev i bokstavelig forstand bygget på en klippe, og dette kan jo også harmonere ganske godt med dens navn. Peter - navnet er forresten knyttet til mangt og meget i dette strøk av byen. Den åpne plass nedenfor Petrikirken heter St. Peters plass. Da der ca. 1840 blev reist et barneasyl nær ved, blev dette kalt St. Petri asyl.

Markene opover fra Hospitalet fikk navnet Pedersgjerde. Lenger oppe ligger Persdalen. En gate som fører fra Kongsgaten op til Bergeiandsgaten heter Pedersbakken. Og den store gate som fører fra Petri - kirken innover mot østre bydel bærer navnet Pedersgaten.

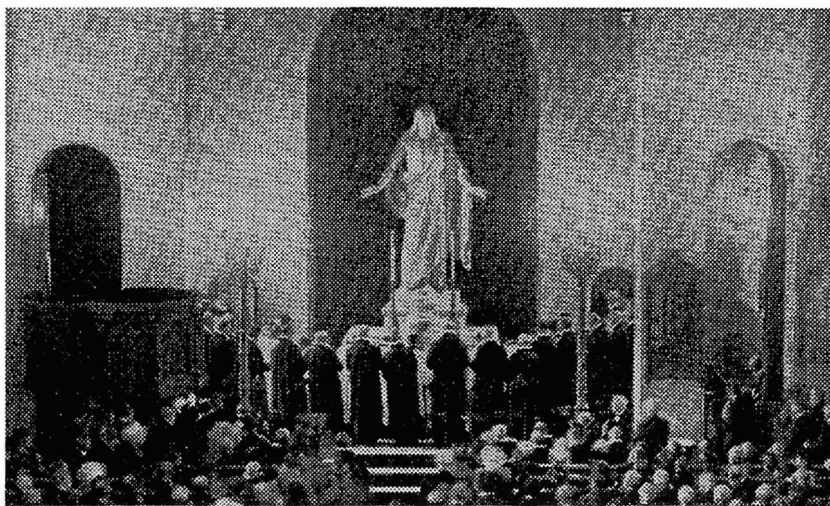
Det er ikke usannsynlig at der i strøket ikke så langt fra Petri - kirken lå en kongsgård i middelalderen. Kong Magnus Lagabøter

bodde jo i Stavanger både før sitt giftermål og etter at han i **1261** hadde holdt bryllup med den danske kongedatter Ingebjørg. Han hadde nemlig Rogaland i forlening, mens hans far ennå levde. Strøket fra St. Peters hospital og opover var kongens eiendom. Da kong Magnus senere gav disse jordstykker til Hospitalet, da gav han hva han selv eide. Og det må anses sannsynlig at hans egen bolig, Kongsgården, lå på hans private eiendom. Kongsgården nevnes uttrykkelig i året 1306. Da meddeler de **3** menn Ogmunn Sigurdson, Ingemunn av Skjervheim og Bjørn Bukk at de er "på kongens gård i Stavanger" og underskriver der et dokument **aangående en tvist mellom 2 navngitte menn, Sira Håkon Haldorson og Reidar Blodmor, som var blitt uenige om eiendomsretten til en gård. Men**

hvor henne i byen denne kongsgård lå, sier de dog intet om. Hvis den lå i nærheten av den nuværende Petrikirke, da gav den en ypperlig utsikt så vel nedover mot byen som innover fjorden med dens mange øyer og holmer, og fjellene i bakgrunnen.

Arbeidet med Petrikirkens oppførelse ble overdratt arkitekt von der Lippe. Kirken ble meget rummelig med ca. 1500 sitteplasser. Den er en treskibet basilika, bygget av mursten på grunnmur av **huggen gråsten**. Dens tårn er 65 alen høit. Ved dens interiør legger man særlig merke til at den ikke har **noen egentlig altertavle**, men i dens sted en gipsavstøpning av

Thorvaldsens Kristus. Kirken blev innviet av biskop Jacob v. d. Lippe **3. august 1866**.

Sigurd Rygh :

HOSPITALSTIFTELSEN.

Blandt byen Stavangers hædrede kvinner og menn som har fått en gate oppkaldt etter seg vil en i registeret forgjeves lete etter navnene til biskop Torgils (1254 - 1276) og biskop Arne (1276 - 1302). Arne bygget som kjent Stavanger - domens gotiske kor. Mannsnavnet Arne er siden middelalderen knyttet til lokaliteten "Arneageren", men hvilken Arne (?).

Magnus Lagabøter (konge 1263 - 1280) grunnla i 1270 sammen med biskop Torgils Stavanger Hospital. Til hospitalet la kongen Peterskirken - sin **odelskirke** - og sammen med biskop Torgils betydelig jordegods innenbys og utenbys. På 15 - hundretallet ble formuen betydelig øket ved at Husebygodset ble lagt til Hospitalet. På 16 - hundretallet ble Hospitalet rehabilitert ved biskop Scavenius (1605 - 1626). Et av hospitalets bygg fra denne tid stod **endnu** i 1890 og huset da 8 eldre kvinner.

På 17 - hundretallet ble hele godskomplekset som tilhørte Hospitalet - cirka 30 - 40 gårder - solgt til selveiere og store innkomne kapitaler gjort fruktbringende som fonds - pan-

tebrev. Øktes fra tid til annen med testamentgaver til "byens syke og sengeliggende". Og de innenbys arealer fra Hospitalsgaten til Østervåg og Jorenholmen utparsellertes i 50 - 60 leie - grunder som ga årlige inntekter - grundkjendelser.

Den gamle Peterskirke ble revet i 1815 og hospitalsbygningene ellers revet i 1840 - årene. Kapitalen ble gjort likvid og investert i "Den Combinerede Indretning" som ihvertfall i 1850 - årene var

bvens stolthet. Arbeidsanstalten (vestre fløy) trakk imidlertid etterhvert institusjonens **renome** nedover. Og under lavmålet, i slutten av 1880 - årene fikk Alexander Lange Kielland i egenskap av avis - redaktør, høve til å slå "Den Combinerede" ned **som** et sett **kegler**, ved en serie berømte avisartikler.

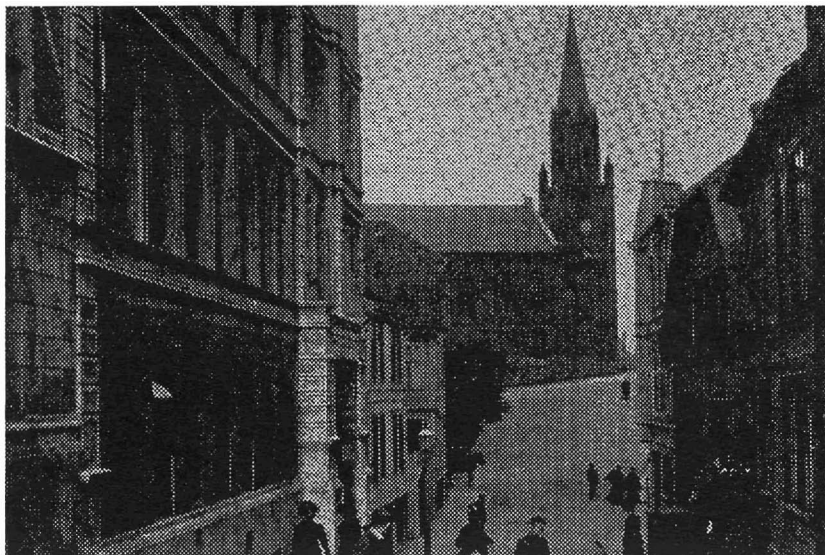
Trondhjems Hospitalstiftelse, som daterer seg fra år 1277 - også på grunnlag av gaver fra konn Magnus Lagabøter, hadde i jubileumsåret 1977 160 pensjonærer fordelt på 129 sykehjemsposter og 41 plasser i aldershjemsavdelingen. I 1960 - årene ble det bygget en trygdebolig med 48 leiligheter for **lån** mot kommunal garan-

Domprost Svanholm i Stavanger Domkirkemenighet var en tid prest ved Trondhjems Hospitalstiftelse. Rolf Grankvist skrev i 1977 Nidaros Kirkes Hospital 700 år, med undertittel Trondhjems Hospital 1277 - 1977. (300 sider).

For å rettferdiggjøre byens overtakelse av de ledigblevne vakre og solide bygninger for administrative formål (formannskaps - lokale - likning - kemner - bibliotek med videre) ble det med godkjennelse av Kirkedepartementet (statsråd

Wexelsen) som hadde overtilsynet, avsatt Kr. 15.000 - femtusen kroner - og vedtatt "Statutter for Hospitalstiftelsens Fond" approbert ved høyeste resolusjon av 4. mars 1901. Statuttene inneholdt blant annet bestemmelse om bygg av ny Hospitalstiftelse for 8 kvinner. I 1950 - årene hadde kapitalen passert 300.000 kroner og fondets panteobligasjoner oppsagt (ref. Chr. Aug. Thoring for å være likvid for nybygg.

PETER JOHAN FUGELLIE

Av Bjørn Aarre

Peter Johan Fugellie var født i Kristiansand Sør i 1829, og døde i Stavanger i 1908. Han er stamfar for alle i Stavanger og Sandnes som fører dette navn. I Stavanger Avis skrives følgende nekrolog 21. juli 1908:

“ Peter **Fugellie** en av **Byens** ældste Borgere, døde **igaarmorgen** kl. 8 efter 3 **Ugers** Sykeleie, 81 Aar **gammel**. han har **forresten** været **sygelig** hele Vinteren og Sommeren igjennem. **Fugellie** var en stille, **beskeden**, men driftig Mand, for hvem Arbeidet var en Lyst og Glæde. Allerede som ung Mand anla han paa **Legvold** (Leikvoll i Randaberg) en **Fabrik** til Lervik eller **Nybø**, som det ogsaa kaldes. **Saavidt vides** var Hr. **Fugellie** den første her i Landet, som begynte fabrikmæssig Tilvirkning af **Oljeklæder**. **Hans Fabrikata** var **kjendt og solgtes** over hele Landet. **Fabriken** var ikke **liden**, og **beskjæftigede** mange flittige Hænder, men Hr. **Fugellies** Virkelyst og Arbeidsindsigt **gik** videre: Han anla et **Kalkbrænderi** ved Siden af, og drev i **mange** Aar begge **disse** Anlæg, som begge var **betydelige**. For en Del **Aar tilbage** træk han sig, paa **Grund af sin** fremskredne Alder, **tilbage** fra **Forretningslivet**, og har nu levet **stille og tilbagetrukket** paa **sin**

Eiendom paa **Storhaug**. Sine **Eiendomme** paa Lervik solgte han til E. Omdahl, som nu driver **Kalkbrænderiet**. **Fugellie** var en af **Lederene** af “**Vennernes Samfund**” her i Stavanger, ved **siden af** Asbjørn Moster og Endre Dahl. I dette Samfund har han været Medlem hele Tiden. Han har ogsaa hele Tiden været Medlem af “**Stavanger Fredsforening**”, og saavidt vides var han en af dens **Stiftere**. **Fugellie** var i det Hele en **Mand**, hvis Minde **længe vil** huskes og leve **blant** dem, som har staaet ham nær. “

Peter Johan Fugellie var gift 3 ganger og hadde 11 barn. Han var en leder innen kveker - virksomheten i Stavanger og fikk mange tillitsverv. Han er betegnet som en driftig, og dristig grunder. Den bekjente Eilert Sundt ga ham de beste skussmål. I “Stavangers Cicerone” sier Eilert Sundt følgende om Peter Johan Fugellie : “ Sett ham paa et haardt Fjeld - og han vil faa noget ud af

STYRETS

MEDLEMSHILSEN,

Vi som leder Byhistorisk Forening Stavanger vil at nye medlemmer skal trekkes med i Foreningens arbeid **og** aktiviteter. Ingen organisasjon blir "god nok". At flest mulig medlemmer er med å utvikle Foreningens virksomhet er viktig **og** nødvendig. Styret er også avhengig av å få henvendelser **og** ideer, **og** nye forslag om virksomhet **og** medlemstilbud.

Kanskje har du lyst å delta i for eksempel redaksjonsnemden for "Stavangeren", eller være med å planlegge fremtidige møter og byvandring. Det kan godt være at du savner byhistoriske tiltak som Foreningen bør se nærmere på. Kan hende er du spesielt interessert i Stavangers middelalderhistorie **og** ønsker å være med i en egen gruppe som arbeider med dette området ? Eller slektsgransker som forsker i Stavangerfamilier.

Ta kontakt med oss som sitter i styret, eller send et brev til Foreningsadressen om du ønsker å bli et aktivt medlem i - eller har ideer med nytteverdi for Byhistorisk Forening !

Til sist oppfordrer vi igjen medlemmene å sende leserinnlegg til "Stavangeren". Medlemsbladet er et av Foreningens viktigste organer, **og** skal inneholde stoff både for "leg **og** lærd". Du trenger ikke være forsker for å sende innlegg til bladet. Dine egne opplevelser, erfaringer **og** kontakter med andre mennesker i Byen, som kanskje ligger mange år tilbake, kan være av like stor fremtidig verdi som en lang avhandling om et spesialemne.

Velkommen skal du være !

Med vennlig hilsen

**Styret i Byhistorisk Forening
Stavanger.**

..... og medlemstallet stiger.

Byhistorisk Forening
Stavanger får stadig vekk
nye medlemmer.

Medlemstallet er nå over 135,
og det er vi svært glade for.

Særlig et medlem
har bidratt, rekla-
mert, omtalt og
oppfordret mange

andre til å tilslutte seg
Byhistorisk Forening
Stavanger. Vi vil her få

uttrykke vår hjertelige
takknemlighet til **RUNE
HELGØ** for hans solide
innsats. Ikke min-
dre enn ros(e)-
verdige !!

Ta gjerne imot vår verbale
hyllest.

Vi gratulerer 70 - årsjublilanten JAN C. W. IVARSON

Jan C. W. Ivarson fyller sytti år 12. Oktober 1995 og Byhistorisk Forening Stavanger ønsker ham det aller beste på denne store dagen. Jan C. W. Ivarson er født i Stavanger. C - en i navnet gir Christian og W - en røper navnet Wiksøe ; med andre ord, så er hans fulle navn Jan Christian Wiksøe Ivarson.

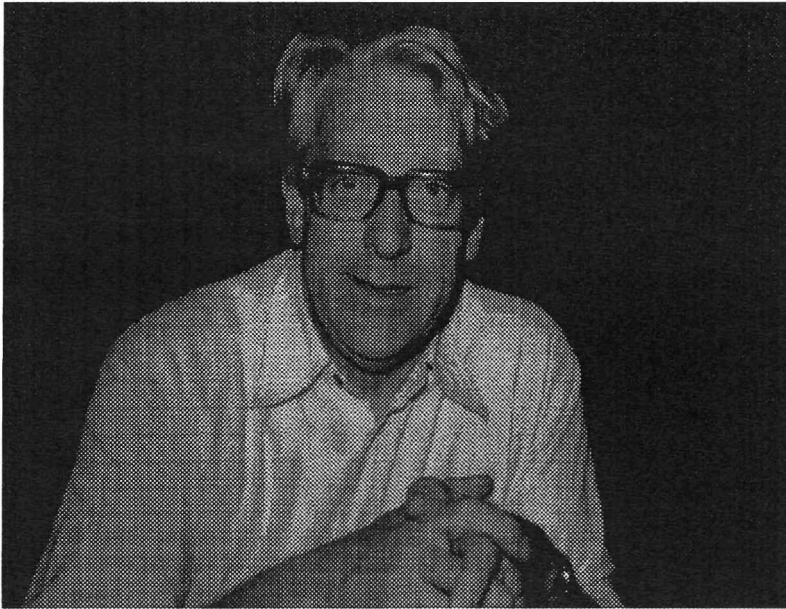
Som sønn av en direktør i et av våre forsikringsselskaper og med en **baak**-grunn hvor den nære familie hadde **ledende** stillinger innen denne bransjen fallt det naturlig for Jan å følge opp sine aners virke. Etter artium og studentfaglinjen på Stavanger Handelsgymnasium ble han innkalt i det militære, og i 1947 begynte han som assistent i Stavanger Forikringselskab, hvor han gikk gradene i sitt fag. Han hadde i den anledning flere utenlandsopphold for å lære språk.

I 1952 ble han dispassjörkandidat. Dette ga ham anledning til å arbeide som ansvarlig innen sjöforsikring med hensyn til havarisaker. Etter at Jan C. W. Ivarson ble dispassjörkandidat fikk han et jubileumsstipendium fra Den Norske Forsikringsforening. Dette ga ham anledning til å reise til U.S.A., for

å lære mer om sitt fag. Oppholdet i U.S.A. varte i to år - og han bodde her sammen med sin familie i New York, Chicago, Buffalo og i Cleveland. Etter endt opphold i U.S.A., kom han tilbake til Stavanger. Her fortsatte han innen forsikring og ble også politisk engasjert. Han var blant annet formann i Unge Venstre og var vararepresentant for dette partiet i Stavanger Bystyre. I sin ungdom var han aktiv idrettsutøver og ervervet en rekke plasseringer i sine idrettsgrener.

Takket være sin interesse for andre språk ble han under frigjøringen i 1945 engasjert av de allierte kom til Stavanger for å befri byen. Her fikk han være med som tolk i den dialog som sørget for tyskernes overgivelse av Stavanger.

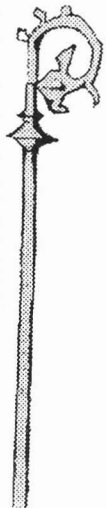
Jan C. W. Ivarson har fra sin far arvet en rekke kulturelle interesser som på mange måter har formet hans livsvei. Han var med på å stifte Byhistorisk Forening Stavanger, og dermed med i interimstyret og senere i det første konstituerende styret. Han har også vært leder for foreningens deltakelse i N.R.K.'s spørrelek "I Manns Minne". Videre har han i foreningens regi holdt kåseri og på så mange andre måter vært et aktivt og givende medlem.

Ved alle henvendelser til “Stavangeren”
benytt følgende adresse:

Byhistorisk Forening Stavanger
Postboks 351,
4001 STAVANGER

- Merkes med “Stavangeren”

Han var også med på å ta initiativet til stiftelsen av Stavangerbokens Venner. Her har han vært foreningens formann i 25 år uavbrutt ! I den anledning kan nevnes at han etter siste opptelling for noen år siden, hadde en samling på cirka 5000 bøker innen alle kategorier. Samlingen har imidlertid øket og Jan C. W. Ivarson har per dags dato ikke full oversikt over hvor mange bøker han eier. Samlingen inneholder også et betydelig antall "byhistoriske" bøker, som har stor verdi.

Ellers har han vært formann i Forsikringsforeningen i Stavanger hvor han også er æresmedlem. At Jan C. W. Ivarson har vært en engasjert person viser hans medlemskontingenter. Da han var mest aaktiv brukte han kr. 6000, - i kontingenter ! Dette i seg selv viser en person som av idealistiske grunner har støttet det meste. I den anledning er det også naturlig å nevne Ivarsons aktive blad - og avisinnlegg. Ikke mindre enn 6 bind med egne utklipp har han samlet gjennom årene, og vi som daglig leser avisinnlegg ser hans navn både titt og ofte med meninger om så mangt. Dette gleder mange og irriterer andre, men det er jo en del av hensikten.

Foruten sine mange interesser har Ivarson vært faglig medlem i Stavanger Byrett i saker som angår sjøen og havarier, men han har også i

samme anledning reist utenlands for å virke som sakkynndig.

Jan C. W. Ivarson er idag pensjonist med alle sine interesser, - og de er mange. Av sin far fikk han denne oppskriften for å ha en god pensjonisttilværelse:

- en brukbar økonomi !
- relativ god heise !
- noe meningsfullt å bruke tiden til !

Dette burde også være gode råd for alle av oss.

Jan C. W. Ivarson er en hedersmann som vi i Byhistorisk Forening er stolte av og som vi håper vil virke i mange år fremover.

GRATLA MED DAGEN JAN T

Vi håper alle at du vil få en fortsatt god pensjonisttilværelse på alle måter !!

Bjørn Aarre

Bokpresentasjon : Geir Arve Simonsen

'MEN HAN VAR ALEKSANDER'

av Engvald Bakkan

"Men han var Aleksander" av Engvald Bakkan kom på Noregs Boklag i 1939. Selv om byen ikke nevnes ved navn, er vi i tjuve - trettitallets Stavanger. Endel uttrykk og opplysninger styrker denne påstanden. Byen har Amerikabåt, personer omtaler "Gjesdalssmør" (s.63), de bruker uttrykket "vannari" (s.66), de blir "øvejidde" (s.44), og vi leser om mennesker som reiser med **natruta** og går av i Kopervik (s.164).

Hovedpersonen er den noen **og** førti år gamle frukt / tobakkshandleren Aleksander Lygre. Butikken ligger i et arbeiderstreik med en hermetikkfabrikk i nærheten. En skomaker driver en kombinert bordell **og** ulovlig **alkohol**ut-salg rett over gata. Noen av disse opplysningene kunne peke mot Sølverberget. Stedet kalles Bjergabakken i romanen **og** har vært "truet" av en reguleringsplan i mange år.

Aleksander Lygre er et ensomt **og** desillusjonert menneske. Dessuten har det gått nedover med ham siden første-verdenskrigen. Som ung vant han et stipend til St. Ives. Disse opplevelsene **og** minnene lever han på ennå. Aleksander Lygre er et menneske som ikke ønsker endringer i livet, men **da** de først kommer, blir han trukket med. En

dag flytter blekksmeden Kydlest inn i huset Aleksander leier butikklokale og et spartansk møblert værelse.

Blekksmeden bringer med seg liv, benytter skomakerens tjenester og kommer i kontakt med den **handlingslammede** frukt - og **tobakkshandleren**. Selv om de står langt fra hverandre, er dette det nærmeste Aleksander kommer en venn. De drikker sammen, spiller kort og diskuterer. Slik blir Aleksander mer engasjert i livet hans enn han egentlig ønsker.

Blekksmeden har en lærling som kurtiserer den tidligere skipsrederen Bjergas hushjelp. **Bjerga** er Aleksanders beste kunde. Stedet har også navn etter familien. Hushjelpen, Lotte Nåden, er ei **tjueårig** vakker jente som Aleksander hemmelig er forelsket i. Fordi Aleksander har for lite pågangsmot, blir det ikke annet enn drømmene.

Aleksander bærer også på andre drømmer. Som ung skreiv han reisebrev til aviser fra Englandsturen. Han bærer i seg drømmen om å bli forfatter. Aleksander bruker **bøkene** som et vern mot en verden som er blitt ubehagelig. Den stadig tilbakevendende kjælingen med minnene fra St. Ives virker på samme måte. Han leser og skriver på fritida. Blant annet leser han Freud.

Da blekksmeden ligger for døden av kreft, er det Aleksander som hjelper. Han hjelper også Lotte og lærlingen Ludolf sammen da Lotte blir gravid og Ludolf er på en annen kant av landet. Disse menneskene er ulike Aleksander. De våger, de satser og de brenner seg. Aleksander holder livet på avstand gjennom sine estetiske interesser og knugende opptatthet av det som aldri ble. Aleksander står ensom tilbake. Han er en mann som har mistet alt. Da han oppdager en skadd svane i **Byparken** sammenlikner han seg med den. Han er en sangsvane med klypte vinger. Aleksander kommer fram til han må dyrke "(. . .) den verda han åtte inne i seg sjølv" (s.155).

Han begynner på ei bok han setter store håp til. Dette skal bli bekreftelsen på hans egen storhet og verdi. Han skal lykkes. Da manuskriptet kommer i retur, er det likevel noe han kan forsone seg med fordi konsulentene ikke kan ha skjønt dypden i tankene hans. Når høsten kommer inntreffer den endelige hendinga som får Aleksander til å miste fotfestet. Konsulentene i forlaget, en kjent forfatter, har tatt motiv og handling fra det refuserte manuskriptet som sitt eget ! Boka er med andre ord reint plagiat. Romanen blir omtalt som det store diktverket det året. Den innestengte galskapen bryter ut i ville maktsyner. Siste delen av boka består av Aleksanders hallusinasjoner og drømmer. I sine egne øyne er han blitt Alexander Rex, den herskende i

verden, mesteren.

Selv om Stavanger kun har rolle som bakgrunn, er dette likevel det vi må kalle en "Stavangerroman". Romanen handler fra Stavanger, om den ikke handler om Stavanger !

Engvald **Bakkan** dveler ikke ved fattigdommen i arbeiderstrøkene, men han har som bimotoiv gauking og det ulovlige alkoholsalget. Dessuten nevnes prostitusjon. "Men han var Aleksander" er en utviklingsroman. Vi følger hovedpersonen i for - og nåtid. Romanen slutter ved at hovedpersonen mister kontrollen, blir gal.

Hvorfor er så boka ikke blitt gjenuttgitt ? En grunn kan være at den er for lite kjent, en annen at den er skrevet på nynorsk. Kan hende forlaget ikke tror folk vil lese Stavangerromaner på nynorsk ? I dag er det nesten umulig å skaffe boka. Den ses aldri i antikvariatene. Stavanger Bibliotek har den i Stavangersamlinga og låner den kun til lesing på lesesalene. Dette er uheldig. "Men han var Aleksander" er en roman som fortjener flere lesere. Det gjør de øvrige forfatterskapet til **Bakkan** også. Han er dessverre en lite kjent og betydelig undervurdert forfatter.

Hvem er så forfatteren av romanen ? Engvald **Bakkan** var født i 1897 i Åmli i Aust - Agder. Han ble provisor i

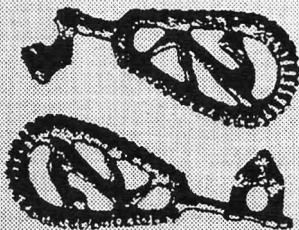
1923 og hadde de meste av arbeidsåra sine i Stavanger, først tretti år på "Hygiea", seinere på "Viben" på Bryne og til slutt på "Ørnen" i Stavanger. Han gikk av i 1967.

"Men han var Aleksander" er ikke forfatterens hovedverk. Triologien fra heimbygda Åmli (1947 - 1952) reknes som det. Disse kom opphavelig på

Gyldendal, men ble i 1982 gitt ut på nytt av Det Norske Samlaget. De skulle markere forfatterens 85 års dag. Samme år døde Bakkan på Hinna.

Stavanger Guideservice

v./ **Rune Helgø**
Aut. Guide

Holbergsgt. 27
4009 Stavanger, Norway
Tlf: (*47) 51 53 12 19
Mob: 90 72 63 94

Vandring i Østervåg

Av medvandrер Geir Hetland

Byarkivar Egil Henriksen ledet an en godt over tredvetall stor flokk gjennom Østervåg, tirsdag 19. september. Dette var høstens første samling, fem kvarters varighet, et godt vær. Det var riktig flott å se så mange delta i en utmerket vandring gjennom Østervåg og strøkets historie.

Få i Stavanger vet mer om de enkelte hus, forretningsbygg, og folk som har hatt sitt virke der, enn nettopp Egil Henriksen. Hus for hus ble det fortalt om, om *gateløp*, om personer, som presten og avismannen Lars Oftedahl, haugianeren og *farger*en John Haugvaldstad, Svend Øglænd og mange andre. De to sistnevnte hadde hus og virksomhet i Østervåg. John Haugvaldstads hus i Østervåg ble et samlingssted for haugianerne, men også for andre sjeler. Han ble gift med en mer tilårskommen kvinne, og hennes hus var i Olavskleiva, hvor hun stort sett også bodde.

Enkelte av de som driver forretning i dagens Østervåg, har gjort det i lang tid. Tradisjonsrike, ja veletablerte virksomheter i flere generasjoner. De har gjerne flyttet sitt forretningslokale, men firmaet fortsetter i samme strøk, nemlig Østervåg-området. Man trives i travle Østervåg, hvor handelen om mulig var enda mer blomstrende for hundre år siden enn i dag.

Arkitekturen er variert i Østervåg. Gamle trehus, men også opprinnelige murhus. Tidsspennet som ble antydnet i Østervågstrøket var fra omtrent 1770 - årene til 1930. De ulike husnumrene ligger tett ved hverandre, slik at man kan se med et eller to øyekast denne forskjell på fasadene. Ulike stilarter fra forretningsbygg til forretningsbygg. Murhusene er egentlig nesten monumentale bygverk å regne. Bebyggelsen i Stavanger fikk aldri preg av de mange store bygårder i mur. Og de få større murhus, bygårder, som finnes i Stavanger, ble til rundt århundreskiftet og rett etter. Østervåg har et par av disse. Det er flere etasjer i dem. Og i enkelte har man hatt leiligheter, hvor folk, ansatte i butikken eller andre, kunne få leie relativt større rom enn det som ofte var vanlig på den tiden.

Fasadevinduer ble vi også infomert om. I et forretningsbygg var det nydelig fasettslipte vinduer. Et årstall var også slipt inn, 1876. En vakker detalj som det er kjekt å bli gjort oppmerksom på. Selv om en del av oss har deltatt på flere byvandring, er der stadig vekk noe nytt om det gamle, nye vinklinger å se det hele fra. På et forretningsbygg kunne man i dets hjørnefasade ut mot Østervåg legge merke til store

utstillingsvinduer. De fleste butikker har jo det. Men det spesielle i dette henseendet var at det er de gamle utstillingsvinduene som fremdeles står, fra 1890 - årene. Ikke mindre enn imponerende, de store glassflater !

Stavanger Brændeviinsamslag hadde blant annet sine kontorer i Østervåg. Byarkivaren fremholdt at det var ingen

tilfeldighet at Asbjørn Kloster nettopp startet den første totalavholdsforening i byen. Men det kunne også ha skjedd i andre norske byer på den tiden. Nevnte virksomhet ga faktisk byen penger av overskuddet til ny brannstasjon, i seg selv et samfunnsnyttig og tjenlig formål.

Tusen takk for hiren, Egil Henriksen!

Er du interessert i slektsgranskning og eller heraldikk ?

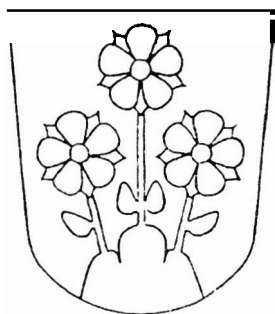
Byhistorisk Forening vil starte opp en interessegruppe for de av dere som er interesserte i slektgranskning av Stavanger - slekter og heraldikk. Heraldikk er læren om våpenskjold og vi vil befatte oss med innsamling av våpenskjold som ble brukt av Stavanger - slekter.

Med hensyn til slektsgranskningen så vil vi selvfølgelig også bevege oss ut av Stavanger til det øvrige Rogaland og til det øvrige Norge. Det er selvfølgelig gratis for våre medlemmer å være medlem av gruppen. Interesserte tar kontakt med Bjørn Aarre, telefonnummer 51 53 04 08 etter klokken 16.00.

I rødt tre roser med blad og stilker fra et berg, alt sølv (?). På hjelmen en oppstigende mann Medt i sølv (?) harnisk med høyre hånd i siden og i venstre en rød (?) rose med grønn (?) stilk og blad. Også ført med tre roser med stilker og blad ved en fontene.

Henrich C. Rosenkilde (d. 1713) kom fra Roskilde til Stavanger, og

hans sønn Børge H. R. førte våpnet. Kilde: Elisa Tandberg: En slekt Tanberg, Tanberg, Oslo 1938. Riksarkivarets seglsamling, Oslo (NR)

Rosenkilde

Berge*Libris

FOR BARE

75,-

KAN DU LÅNE BØKER I
LIBRIS BIBLIOTEK
RESTEN AV ÅRET.

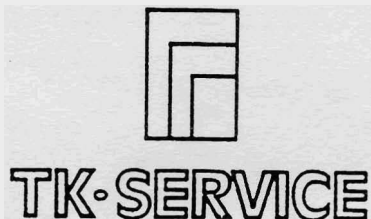
VED ÅRETS SLUTT FÅR
DU EN AV BØKENE.

Libris Bibliotek

Berge*Libris

PROSTEBAKKEN 3
Tlf. 51 52 36 36
Telefax 51 52 04 30

**Vi utfører alt innen KOPIERING
og REPROGRAFISKE tjenester**

Teknisk Kopiservice a.s

Avd. Stavanger - Tlf. 51 89 35 00 - Fax 51 89 35 11

Avd. Forus - Tlf. 51 67 76 44 - Fax 51 67 84 53

Printshop a.s

Tlf. 51 58 15 80 - 51 58 11 36 - Fax 51 58 12 89

Kopieringsservice på alvor

